

УДК 801.6+811.111+81'42

ББК 81.43.21

ПРОСОДІЯ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ЗГОДИ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ: МЕЛОДІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

СРЕМЕНКО Т.С., ЮМРУКУЗ А.А.

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

У статті проаналізовано характеристики основного тону висловлень, що реалізують мовленнєвий акт згоди різної прагматичної спрямованості в бізнес-дискурсі. Залежно від орієнтації актів згоди на здійснення дії або констатацію факту, їх класифіковано на імPOSITивно- та константивно-орієнтовані. За результатами інструментально-фонетичного дослідження виявлено частотні характеристики, що диференціюють згоду константивною та імPOSITивною орієнтації, а саме: рівень основного тону фрази та шкали, частотний інтервал ядра та шкали, діапазон фрази, показники середніх максимумів та мінімумів ЧОТ, напрямок руху термінального тону, характер взаємного розташування наголошених та ненаголошених складів шкали.

Ключові слова: характеристики ЧОТ, мовленнєвий акт згоди, константивно-орієнтована згода, імPOSITивно-орієнтована згода, англomовний діалогічний бізнес-дискурс.

The article presents the results of the analysis of the fundamental frequency of the utterances realizing the speech act of consent of different pragmatic orientation in business discourse. According to the orientation to action performance or fact statement the two types of consent are distinguished – impositively-oriented and constantively-oriented. The results of instrumental study revealed some characteristics of fundamental frequency that differentiate between the impositively and constantively-oriented consent, namely: level and interval of Fo, maximum and minimum indices of Fo, the direction of the terminal tone, type of scale.

Key words: characteristics of Fo, speech act of consent, constantively-oriented consent, impositively-oriented consent, English dialogical business discourse.

У контексті сучасної лінгвістичної парадигми, що характеризується перенесенням фокусу уваги з мови на мовця, зі структури на функцію, набувають актуальності проблеми, пов'язані з дослідженням прагматики спілкування, а саме: когнітивних механізмів формування інтенцій, зв'язку мовленнєвих інтенцій та формальних засобів їх реалізації, інференції, що формується учасниками комунікації в процесі інтерпретації мовленнєвого повідомлення. Відомо, що інтонація як один із найважливіших засобів реалізації прагматичного значення висловлення бере безпосередню участь у реалізації мовленнєвих інтенцій мовця. Установлення закономірностей зв'язку інтонаційних засобів та відповідних комунікативних намірів слугує правильній інтерпретації інформації та, відповідно, забезпечує успішність процесу спілкування.

Згоду як мовленнєвий або дискурсивний акт у руслі функціонально-прагматичного підходу вивчали в багатьох фундаментальних дослідженнях. Під мовленнєвим актом згоди в більшості праць (І. В. Галактіонова, М. К. Любимова, О. В. Озаровський, О. М. Ружникова, Т. М. Свиридова) розуміють “вербальну взаємодію мовця та слухача, що являє собою позитивну відповідь-реакцію на попередню частину дискурсу, ілюктивною метою якої є маркування змісту висловлення співрозмовника як такого, що відповідає дійсності або інтересам (можливостям) мовця” [3, с. 12]. З погляду інтенціональної спрямованості вчені розрізняють згоду щодо виконання певної дії (мовцем, співрозмовником або третьою стороною), згоду із попередньо вираженим судженням та згоду-підтвердження (Н. К. Войцехівська, І. В. Галактіонова, К. О. Оразолінова). Відповідно до характеру ініціальної частини дискурсу мовленнєві акти згоди в діалогічному

мовленні поділяють на імпозитивно-орієнтовані (згода щодо дії) та константивно-орієнтовані (згода із судженням). Імпозитивно-орієнтована згода є реакцією на імпозитивний мовленнєвий акт, наприклад прохання чи пропозиція. Константивно-орієнтована згода виникає як реакція на асертиви (репрезентативи) та експресиви, [2, с. 15]. Мовленнєві акти імпозитивно-орієнтованої згоди, або згоди-рієкт (в термінології П. Зернецького) належить до топікальних актів, тобто тих, що несуть головну прагма-семантичну інформацію в дискурсі, тоді як мовленнєвий акт константивно-орієнтованої згоди, або згоди-ексепт, є оформлюючим мовленнєвим актом, який не функціонує як топікоутворюючий та забезпечує реалізацію топікальних актів. Так, топікальний мовленнєвий акт імпозитивно-орієнтованої згоди, що передбачає виконання певної дії, слугує подальшому розвитку топіку, тобто визначає прагматичну спрямованість та структуру наступного мовленнєвого акту та дискурсу загалом. Мовленнєвий акт константивно-орієнтованої згоди ж не несе в собі інформації, що здатна була б суттєво вплинути на подальшу прагматичну організацію дискурсу, такий акт виконує переважно фатичну функцію підтримки контакту.

Відповідно до додаткових комунікативно-прагматичних значень учені виділяють численні інтенціональні смисли мовленнєвого акту згоди (І. М. Рудик, М. К. Любимова, О. М. Ружникова). Зокрема, М. К. Любимова на матеріалі ділових переговорів та нарад виокремила такі прагматичні смисли згоди, як: згода-договір, згода-схвалення, зацікавлена згода, взаємна згода, згода-підхват, згода-обіцянка, згода-поступка, згода-примирення, згода-допущення, ввічлива згода тощо.

Найчастіше інтонацію згоди аналізують із позицій структурно-формального підходу, а саме вивчають просодію згоди в межах діалогічної єдності, де згода виступає реплікою-реакцією на відповідну репліку-стимул (Е. М. Андрієвська, Р. Огден). Так, Р. Огден, досліджуючи інтонацію реплік згоди доходить висновку, що за характером зв'язку з попередньою реплікою в діалогічному мовленні репліки-реакції згоди перебувають у відношенні висотної узгодженості, тобто висотно-мелодійні модуляції цієї репліки близькі до тих, що мали місце в репліці-стимулі [4, с. 1773]. До такого висновку доходять й інші дослідники [5, с. 201]. Крім того, висувуються припущення щодо наявності специфічних інтонаційних ознак згоди відповідно до певного стилю мовлення [4, с. 1774].

Діалогічний бізнес-дискурс належить до офіційно-ділового стилю мовлення та є досить регламентованим. Серед загальних інтонаційних особливостей англomовного діалогічного бізнес-дискурсу виділяють повільний та середній темп, велику кількість пауз (переважають паузи стику над паузами хезитації), середню інтенсивність, низьку або середню передшкалу, переважно поступову низхідну або ковзну шкали, середній рівень каденції, середній частотний діапазон основного тону, максимальний негативний інтервал у шкалі (В. Л. Романюк, В. С. Слепович, Е. Б. Карневська, Е. І. Гавриленко, Ю. А. Дубовський, Ю. С. Ярцева). Водночас інтерактивний характер діалогічного дискурсу зумовлює зменшення ступеню його регламентованості порівняно з монологічним, що спричиняє появу в ньому деяких елементів розмовного мовлення, а саме: частіше використання висхідних та емпатичних тонів, наявність розірваних шкал, зменшення середньоскладового інтервалу частоти основного тону та ін. [1, с. 18].

Отже, незважаючи на значний науковий доробок у сфері прагматики мовленнєвого акту згоди загалом і в бізнес-дискурсі зокрема, а також просодії згоди як структурної частини діалогічної єдності, недостатньо дослідженими залишаються питання просодичного оформлення згоди як мовленнєвого акту в межах діалогічного бізнес-дискурсу залежно від прагматичної орієнтації, що зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Мета роботи – визначення частотних характеристик мовленнєвого акту згоди константивною та імпозитивною орієнтації.

Матеріалом дослідження послуговували мовленнєві акти згоди (усього 725 мовленнєвих актів, з яких 375 – імпозитивно-орієнтованої згоди та 350 константивно-орієнтованої згоди),

відібрані методом суцільної вибірки з аудіо- та відеозаписів англомовних ділових переговорів, нарад, бесід, зустрічей партнерів та ін. Головним критерієм відбору прикладів ділового дискурсу були: офіційний характер, діалогічність та орієнтація на вирішення проблеми (завдання).

Інтонографічному аналізу піддано такі частотні характеристики:

- частотний рівень фрази та її сегментів (передшкали, шкали, ядра та післяшкали);
- частотний інтервал сегментів фрази;
- інтервал переходу від перед'ядерної частини до ядра;
- частотний діапазон фрази;
- усереднені показники максимальних та мінімальних значень ЧОТ у фразі;
- напрямок руху основного тону в сегментах фрази;
- напрямок та характер взаємного розташування наголошених та ненаголошених складів шкали.

Інтонографічний аналіз виконано за допомогою прикладної комп'ютерної програми Praat версії 6.0.14 та WafeSurfer версії 1.8. Усі абсолютні величини переводилися у відносні. З метою ілюстрації відмінностей використано коефіцієнт K_f , який обчислювався за формулою $K_f = f_1/f_2$, де f_1 – це більша величина, а f_2 – менша. Перевірка статистичної достовірності отриманих даних здійснювалася за допомогою критерію Стьюдента. Для перевірки нормальності розподілу змінних вибірки застосовано критерій Колмогорова-Смирнова.

У результаті виконаного дослідження отримано ряд показників.

Однією із дистинктивних ознак мовленнєвих актів імпозитивно та константивно-орієнтованої згоди виступає рівень ЧОТ у фразі. При реалізації імпозитивно-орієнтованої згоди зафіксований значно вищий рівень ЧОТ, ніж при вираженні константивно-орієнтованої згоди. У межах сегментів фрази значущими виявилися відмінності в рівні ЧОТ шкал висловлень двох видів згоди – вищий для імпозитивно-орієнтованої та нижчий для константивно-орієнтованої згоди. Істотних відмінностей у рівні ЧОТ в інших сегментах фрази не помічено.

Таблиця 1

Середні показники частотного рівня фрази та її сегментів, в.о.

Фраза та сегменти	Рівень ЧОТ		K_f
	Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода	
Фраза	1,18	0,8	1,7
Передшкала	1,17	0,95	1,2
Шкала	1,3	0,86	1,5
Ядро	1,09	0,69	1,6
Післяшкала	1,02	0,85	1,2

Аналіз середньоскладового інтервалу ЧОТ сегментів фрази дозволив виділити дистинктивні ознаки на ділянці шкали, ядра та зядерної частини. Трохи ширший інтервал встановлено в шкалі при вираженні імпозитивно-орієнтованої згоди і дещо звужений – при реалізації константивно-орієнтованої згоди. Найбільш суттєві відмінності виявлено на ядерній ділянці: значно ширший інтервал типовий для мовленнєвого акту імпозитивно-орієнтованої та звужений – для константивно-орієнтованої згоди.

При аналізі частотного інтервалу на ділянці переходу від перед'ядерної частини до ядра спостережено певні тенденції до використання розширеного інтервалу для реалізації імпозитивно-орієнтованої згоди, проте такі відмінності не виявили статистичної значущості.

Таблиця 2

Середні показники частотного інтервалу сегментів фрази, в.о.

Сегмент	Інтервал ЧОТ		K _f
	Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода	
Передшкала	0,61	0,49	1,2
Шкала	1,01	0,6	1,6
Ядро	1,44	0,56	2,3
Післяшкала	0,3	0,4	1,1

Таблиця 3

Середні показники частотного інтервалу переходу від перед'ядерної до ядерної частини фрази, в.о.

Інтервал переходу від перед'ядерної частини до ядра		K _f
Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода	
1,07	0,85	1,3

Частотний діапазон фрази, що представляє собою різницю між максимальним та мінімальним ЧОТ у фразі, може слугувати диференціатором видів згоди – значно ширший діапазон характерний для імпозитивно-орієнтованої, звужений – для константивно-орієнтованої згоди.

Таблиця 4

Середні показники частотного діапазону фрази, в.о.

Частотний діапазон фрази		K _f
Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода	
1,27	0,74	1,7

Крім того, аналіз усереднених максимальних та мінімальних ЧОТ у фразі дозволив констатувати, що розширення діапазону фрази відбувається найчастіше за рахунок підйому в бік верхньої межі діапазону (46%), нижньої межі (15%) та у два боки – у напрямку верхньої та нижньої меж (27%). У деяких випадках (13%) значення максимумів та мінімумів ЧОТ приблизно дорівнювали середньодикторським показникам, це означає, що розширення діапазону відбувається за рахунок розширення міжскладового інтервалу ЧОТ. Загалом, для реалізацій імпозитивно-орієнтованої згоди більш характерні вищі показники максимумів ЧОТ, ніж для константивно-орієнтованої згоди, тоді як показники мінімумів ЧОТ приблизно однакові.

Таблиця 5

Середні показники максимумів та мінімумів ЧОТ у фразі, в.о

	Значення ЧОТ		K _f
	Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода	
Максимум	1,07	0,81	1,3
Мінімум	1,00	0,9	1,1

Напрямок руху основного тону в сегментах фрази виявив досить високу варіативність. Для обох видів згоди спільним є низхідний напрямок руху основного тону на перед'ядерній ділянці. Значущими виявилися відмінності в напрямку руху на ядерній частині – у реалізаціях імпозитивно-орієнтованої згоди зафіксовано здебільшого висхідні, низхідно-висхідні, рівні або рідше низхідні тони, проте з дуже вузьким інтервалом; тоді як у реалізаціях константивно-орієнтованої згоди переважали низхідні та рівні тони.

Таблиця 6

Напрямок руху основного тону в сегментах фрази, %

Напрямок руху тону	Передшкала		Шкала		Ядро		Післяшкала	
	Імпно-орієнт. згода	Констно-орієнт. згода	Імпно-орієнт. згода	Констно-орієнт. згода	Імпно-орієнт. згода	Констно-орієнт. згода	Імпно-орієнт. згода	Констно-орієнт. згода
низхідний	16	36	61	53	10	65	25	68
висхідний	8	21	16	15	39	9	13	3
рівний	15	30	11	17	23	14	31	23
низхідно-висхідний	13	4	9	5	22	3	28	3
висхідно-низхідний	9	9	3	10	6	9	3	3

Відповідно до характеру розташування наголошених та ненаголошених складів серед шкал імпозитивно-орієнтованої згоди переважають східчасті, тоді як константивно-орієнтована згода характеризується частішим використанням спадних або рівних шкал.

Таблиця 7

Тип шкали відповідно до характеру взаємного розташування наголошених та ненаголошених складів, %

Тип шкали	Вид згоди	
	Імпозитивно-орієнтована згода	Константивно-орієнтована згода
східчаста	41	23
спадна	28	40
скандентна	18	6
рівна	13	31

Отримані результати дали підстави зробити ряд узагальнень щодо просодії мовленнєвого акту згоди в англомовному діалогічному бізнес-дискурсі.

Мовленнєвому акту імпозитивно-орієнтованої згоди властиві такі характеристики:

- високий та середній частотні рівні фрази та шкали;
- розширений частотний інтервал ядра;
- розширений частотний діапазон фрази;
- підвищені показники середніх максимумів та мінімумів ЧОТ;

- висхідні та низхідно-висхідні термінальні тони;
- східчасті та висхідні шкали.

Типовий приклад інтонограми мовленнєвого акту імпозитивно-орієнтованої згоди наведено на рис. 1.

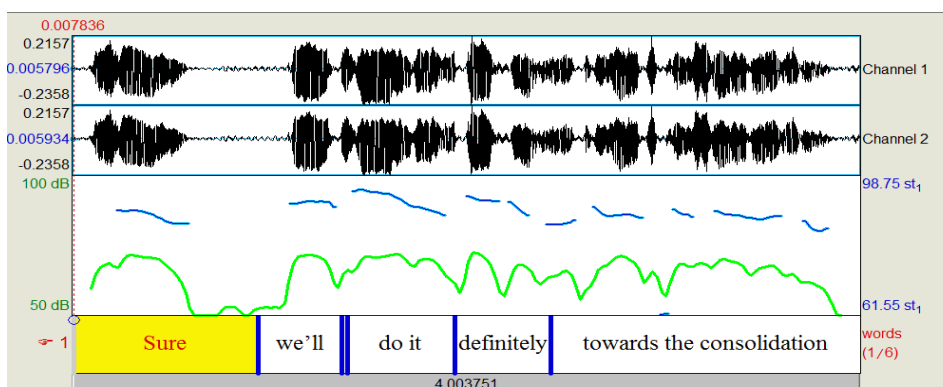

Рис.1 Інтонограма мовленнєвого акту імпозитивно-орієнтованої згоди

Мовленнєвий акт константивно-орієнтованої згоди має такі характеристики:

- середній та низький частотні рівні фрази та шкали;
- середній та звужений частотні інтервали ядра;
- середній та звужений частотний діапазон фрази;
- знижені показники середніх максимумів та мінімумів ЧОТ;
- низхідні та рівні термінальні тони;
- ковзні та рівні шкали.

Типовий приклад інтонограми мовленнєвого акту константивно-орієнтованої згоди наведено на рис. 2.

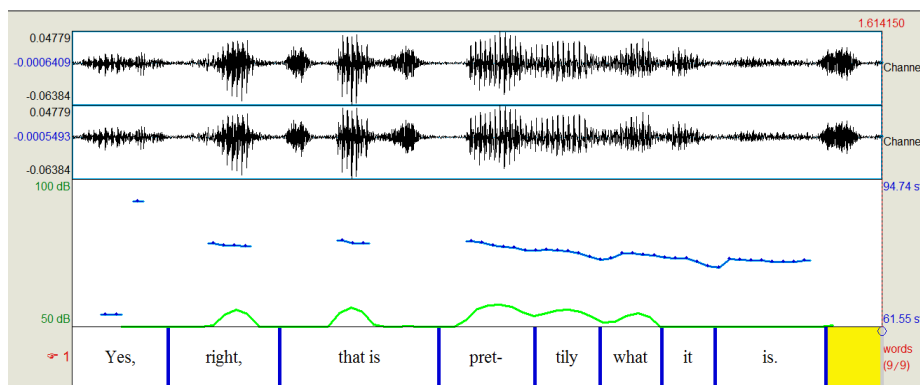

Рис.2 Інтонограма мовленнєвого акту константивно-орієнтованої згоди

Отже, диференціація видів згоди ґрунтується на врахуванні таких ознак: рівня основного тону фрази та шкали, частоти інтервалу ядра та шкали, діапазону фрази, показників середніх максимумів та мінімумів ЧОТ, напрямку руху термінального тону, характеру взаємного розташування наголошених та ненаголошених складів шкали. Вважаємо, що відмінності в мелодійному оформленні мовленнєвих актів різних видів згоди спричинені тим, що згода

з думкою, тобто константивно-орієнтована згода, частіше виконує в мовленні функцію підтримки контакту, є більш формальною, часто емоційно-нейтральною, не передбачає глибокої особистої залученості мовця. Саме така нейтральність зумовлює меншу варіативність мелодійних модифікацій. Згода ж щодо виконання дії є більш продуманою, осмисленою, такою, що передбачає більшу залученість у бесіду, зацікавленість, що призводить, у свою чергу, до підвищення показників ЧОТ.

У результаті аналізу встановлено, що частотні характеристики відіграють важливу роль у вираженні прагматичних значень, виступаючи засобом диференції різних видів згоди. Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні динамічної та темпоральної організації мовленнєвого акту згоди в діалогічному бізнес-дискурсі, установленні комплексної інваріантної моделі просодичного оформлення мовленнєвого акту згоди залежно від комунікативних інтенцій мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романюк В. Л. Англомовний офіційно-діловий діалогічний дискурс: інтонаційна характеристика / В. Л. Романюк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – №936: Серія: Філологія. Вип. 61. – С. 22–26.
2. Ружникова О. М. Актуалізація висказуваний согласия в диалогическом дискурсе : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. н. : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. М. Ружникова. – Архангельск, 2004. – 17 с.
3. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. н.: спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. М. Рудик. – Харків, 2001. – 17 с.
4. Ogden R. Phonetics and social action in agreements and disagreements / Richard Ogden // Journal of pragmatics. – 2006. – № 38. – P. 1752–1775.
5. Pickering L., Guiling Hu, Baker A. The pragmatic function of intonation: cueing agreement and disagreement in spoken English discourse and implications for ELT / L. Pickering, Hu Guiling, A. Baker // Pragmatics and prosody in ELT. / Jesus Romero-Trillo. – N. Y. : Springer-Verlag, 2012. – P. 199–218.

Дата надходження до редакції 16.05.2016